

nehézség nélkül alkalmazható annak a számára, aki elméleti meggondolásainak mélyébe látott. Nagyon kíváncsi volna, ha eljárását szélesebb körre lehetne kiterjeszteni és a megfigyelések számát növelve a formátípusok jegyzékét mind teljesebbé lehetne tenni. Nagy nyeresége volna ez a magyar kísérleti lélektannak, amint hogy Baranyai Erzsébet könyve értékes, nagy nyeresége a magyar tudományos irodalomnak.

Pénzes Zoltán.

Váradi József: Széchenyi éleslátása. A nemzetiségi kérdés. Studium, 1938.

43. o.

Angyal D. és Szekfű Gy. lélekelemző Széchenyi-tanulmányai anatómiai módszerekkel és finomsággal állították elénk a politikus Széchenyi belső alkatát. Ezt a képet színezi tovább Váradi, bemutatva a „házas” Széchenyi elmélkedő és cselekvő étoszát. A Naplókából és sugalmazó erejű könyveiből úgy állítja elénk Széchenyi egyéniségét, mint az önmagára eszmélt magyarság első fátylahordozóját. Széchenyi történetfilozófiai rendszerében a legfontosabb helyet a *Jelen* kialakítása és a *Jövő* megalapozása foglalta el. Bár maga egy feudális társadalmi osztály fia és feudális kor neveltje volt, mégis aggódva ismerte fel ebben a gazdasági és társadalmi berendezkedésben — egy évszázaddal előre — a jövő kibontakozásának teherét.

A nemzetiségi kérdést Széchenyi még más megvilágításban látta, mint a trianoni generáció. Ő még a humánus gondolkodás magaslatáról nézi és mérlegeli ezt a problémát. A betelepült népcsoportok megbecsülésében, a velük való együttműködésben és egységben látja a *leghatásosabban magyarosító* eljárást. Politikai és közoktatási téren „a legnagyobb kímélettel” vezendő be a magyar nyelv a nemzetiségi területeken. A magánéletben azonban hagyjunk meg mindenkit „nyelvének, szokásainak és nemzeti sajátosságainak gyakorlásában”. A nagy francia szónoknak, Foynak szavai szerint: „aki ennél kevesebbet vagy ennél többet akar, az vagy a nemzetiség jogait felejtette el, vagy az emberiség igazát támadja meg. — Ennél méltányosabb és épen ezért eredményesebb tanítást a nacionalizmusról még senki nem hirdetett. Fel is ismerte Wesselényi és Bethlen Széchenyi álláspontjának egyedül biztosan ható, megnyerő és asszimiláló jelentőségét, úgyhogy a kormánytól Széchenyit kéri Erdélybe küldendő királyi biztosnak a nemzetiségi mozgolódások lecsendesítésére. Sőt Saguna román érsek is Széchenyit kérte fel erre. Sajnos betegsége miatt nem tehetett eleget az óhajnak.

Pedig Széchenyi a maga *előrelátóan méltányos* politikájával sok kisebbségi bizonyodalomnak húzta volna ki a méregfogát. Vagy legalább is megszívlelendő útmutatást adott volna a mai nemzetközi és népszövetségi fórumoknak a kisebbségi kérdés eredményes és megnyugtató megoldására.

Ma, amikor minden iskolai munkánk célja az *életközelség*, Váradi írása Széchenyi politikai arculatáról kiváló anyagot ad ennek az elvnek a megvalósítására. A történettanárok előadásai soha nem akarnak a napi politika labirintusába tévelyedni, de viszont nem térhetnek ki annak a megállapítása elől sem, hogy a jövő kibontakozási lehetősége legbiztosabban „a mi pusztába kiáltó prófétánk” eszmévilágában található meg.

Visy József.

Tóth András: Az erdélyi román kérdés a XVIII. században. Bp. 1938. Studium kiadás. 98 o.

A nemzetek sorsa mindig a belső és külső történeti tényezők sajátos konvergenciáját mutatja. Br. Eötvös József nagyhatású történetfilozófiai értekezésében leg-

fontosabb ilyen történeti alakító tényezőknek a szabadság és egyenlőség mellett a *nemzetiség* ideálját jelöli meg. S napjainkban, amikor a békeszerződéseknek nemzetiségi alapokon való revidálása annyira az érdeklődés előterébe került, úgy érezzük, hogy elsősorban a történeti és nemzeti öntudat hivatásos ápolóinak, a *nevelő rendnek* kötelessége objektív tudományos alapon a hazai nemzetiségek történelmével, politikai és gazdasági fejlődésével megismerkedni. Mivel pedig egy nemzeti kisebbség akkor *kezd létezni*, amikor széles rétegeiben általánossá válik a saját cselekvő egyéniségének vagy számbeli súlyának felismerése, ezért tehát csak úgy lesz helyes képlünk az ő jogi és anyagi igényeikről, ha történelmileg megvizsgáljuk fejlődésüket. Ilyen megfontolás vezette Tóth Andrást, amikor a historikus szemszögből vizsgálat tárgyává tette a román nemzetiségi gondolat kialakító tényezőit. Fejtegetéseiben teljesen a szónak etimológiai értelemben vett művelődé történeti alapján áll. A románság politikai öntudatra ébredését szellemi mozgalmakra, elsősorban a felekezeti problémákra vezeti vissza.

A 18. században jelentős történeti fordulóhoz érkezett az erdélyi románság. E század folyamán u. i. kilépett a tisztán *népiség* keretei közül és megindult a *politikai* értelemben vett *fejlődés* útján. Az erdélyi román nemzetiségi öntudat kialakulásának kora ez, mikor is a vezető férfiak feleletet iparkodtak adni a román eredetnek és hivatásnak államiságuk szempontjából alapvető kérdéseire. Az eredet-kérdésre a dákóromán kontinuitásnak¹⁾ ködös és azóta már érdektelen tudósok által megcáfolt elméletét²⁾ állították fel 1730 körül a románság hangadó tényezői, elsősorban Micu-Klein Innocent fogarasi püspök. S így az erdélyi románokat történelmileg Traianus császár telepeseitől származtatták. Micu-Klein az, első, aki megfogalmazta a románság nemzeti igényeit és éveken át erélyesen képviselte is az udvarnál hivatalos felterjesztéseiben. A dákóromán elméletet népszerűsítette és a román politikai nemzetiségtudatba beleszuggerrálta a híres triász: Micu-Klein Sámuel, Maior Péter és Sincai György.

Az erdélyi románság a maga hivatástudatát pedig abban igyekezett megtalálni, hogy átvéve a magyarság szellemi, politikai és gazdasági műveltségét, közvetítette azt a Kárpátokon túlra regáti testvéreihez. Főképp akkor indult meg ez a kultúráközvetítő folyamat, amikor Erdély szorosabb kapcsolatba jutott Magyarországgal a Diploma Leopoldinum révén. A szerző azonban számolva a keleti orthodox népek vallási fanatizmusával, ezt a kulturális eszmélkedést is elsősorban a papság, a vallási élet kihatásaiban keresi. S a történeti oknyomozásnak meggyőző alkalmazásával mutatja be Tóth azt a szellemi hatást, amelyet a Diploma Leopoldinumot követő vallási unió keltett életre az erdélyi orthodox románság körében. Ekkor kezdtek a bizánci-balkáni szellemiség ígézetéből a nemzeti öntudat magaslatára emelkedni. Az orthodoxia, de még inkább a vallási unió hozták létre a románság köré-

1) Közismert tény, hogy Jorga Miklós, a Liga Culturala főtitkára vállalkozott újabban arra, hogy ezt a merész és tudományos szempontból önkényes elméletet belevigye a nemzetközi és román köztudatba. E nélkül u. i. a románok Erdélyre való igényüket a nagyhatalmak előtt sehogysem népszerűsíthették volna.

2) A dákóromán elméletet legújában megcáfolta a párizsi Sorbonne egyetem professzora, Lot Ferdinánd „Barbár inváziók” c. művében. Történelmi, archeológiai és nyelvészeti alapon kimutatta Lot, hogy Erdélyben a IV—XIII. század közt semmi bizonyíték nem található arra, hogy ott román lakosság élt volna. Márpedig egy francia tudóst ebben a kérdésben aligha lehet magyar irredenta elfogultsággal vádolni.

ben azokat a hatástényezőket, amelyek őket rádöbbsentették elmaradottságukra és sürgetni kezdték politikai és társadalmi életük rendezését. A rövidlátó magyar rendiség azonban túlnyomóan a visszautasítás álláspontjára helyezkedett velük szemben. A bécsi udvar pedig az egyirányú és bizonytalan politikájával nem tudta őket érzelmileg a birodalomnak megnyerni.

A történelem erjedő erőit azonban félmegoldásokkal nem lehet tartósan eltorlaszolni: Amit nem végzett el a román kérdésben a rendi Magyarország politikai körültekintés és diplomáciai előrelátás hiányában, azt — sajnos! — elvégezte az ő nemzetiségi fanatizmusuk, propagandájuk és elsősorban pedig a világháborúban való *ügyes pártállásuk!*

Visy József.

Dr. Sziklay László: Francia szellem és francia nevelés. Nyiregyháza, 1938. Szerző kiadása. 16. lap.

Lelkes fiatal tanár kis munkája, aki párisi tartózkodása alatt nemcsak a nagy világkiállítás sok szépségének hódolt, hanem időt szakított magának arra is, hogy néhány francia középiskola munkájába közelebből is beletekintsen. Mint mondja, elfogódottan lépett be a Molière, Voltaire, Hugo és annyi más francia szellemi nagyság fogalomává vált iskolájának, a Lycée Louis le Grand-nak kapuján: s az ottani légkörben hatványozottan kicsinyek érezte magát; pedig erre nem volt oka, hiszen mint tanulmányából látjuk, éles szemmel, dicséretreméltó pedagógiai érdeklődéssel járt a patinás falak között. Ott is csak ugyanaz a munka folyik, mint nálunk; az új generáció alakítása, legfeljebb némileg más eszközökkel. Érdekes, tanulságos és követésre méltó dolog megnézni: melyek azok a más eszközök, mennyiben volnának alkalmasak más kezekbe is? Tanulságos e vizsgálódás azért is, mert oly kultúrterületen történt, mely tőlünk kissé távolabb áll és sokak előtt nemcsak azért ismeretlen, mert távoli, hanem mert idegenszerű, sokszor talán ellenszenves is. A magyarországi román filológia nagytudású Eckhardt Sándorának új könyve, a „Francia szellem“ kellett hozzá, hogy legújabbán széles rétegekben is ráeszméltesen arra, hogy mennyire nem kívánatos, nem gyümölcsöző az egyoldalú kulturális hatás. Így van ez a pedagógiában is; azt sokan hangoztatják, hogy a francia nevelés nekünk idegen, ellenszenves, de azt már kevesebben tudják, hogy miért és mennyiben az, s hogy ezek mellett a jellemvonások mellett vannak még mások is, melyeket talán érdemes volna megismerni. Az érdeklődés felkeltéséért és számunkra sok érdekes megállapításért dicséretet érdemel tehát a kis tanulmány.

Francia nevelést és francia szellemet vizsgált; ez a kettő talán sehol sincs oly szoros összefüggésben, mint éppen náluk. Eckhardt Sándor említett könyvében bemutatja a francia szellemet; történeti keresztmetszetben látjuk a sokféle vonást, mely mind jellemző erre a népre. Kétségtől legfontosabb mégis az észszerűsége és a jóízűre való törekvés. Ezek pedagógiájuknak is jellemző vonásaivá lettek: a nevelés célja az értelmes ember, nevelésük a tudományos készség fejlesztését tartja elsősorban szem előtt. Ez az anyanyelv és a stílus tanításán keresztül folyik elsősorban, ami ott is a tanítás középpontja. Sziklay is észreveszi, hogy bár az anyanyelv és a stílus tanítása a pedagógiai célkitűzés szűkített volta miatt csak az értelem síkján mozog, a nemzeti nevelés szempontjából mégis igen tanulságos. Inkább csak eszközértéket tulajdonítanak neki, magasabb nemzeti cél érdekében. A stílustanítás a tökéletes kifejezőkészség elsajátításával el is éri célját, szerzőnk sze-